

Пам'ять

Яким ОРЕЛ

На Варвару, в день біди

На Варвару, в день біди

Районна газета вже не раз порушувала тему Пустомитівської трагедії, що припала на Варварин день 1943 року. Але кожна людина-свідок, якій пощастило тоді вижити, бачила цю біду по-своєму. Тож, думаю, зазначені спогади, а також факти, про які дізнався з розповідей очевидців, теж прислужаться читачам. Тим більше, що майже водночас загинули не лише пустомитівці, а й садівчани. Тобто мої односельці.

Почну здалеку. Коли євреї Тучинського гето підняли повстання, то багатьом вдалося вирватися на волю. Дим від вогню, що охопив будинки гето, стелився тоді донизу, під річку. Тож утікачі рушили саме цим шляхом, що вів на Гук, Садове, Бараницю і далі до Пустомитівського лісу. Проте німці швидко оговтались та кинулись у погоню.

Як зараз, бачу ту картину. Кулі прошивають сизі клапті диму, з яких привидами вириваються юдеї. Люди несуться сотнями. Хтось перекинув через плече клунка, хтось рятується порожнем, позаяк не встиг витягти з вогню навіть частки нажитого.

Раптом вечірні сутінки пронизав різкий крик дитини: «О маме! О маме!». Ми тоді мешкали на хуторі з тучинського боку, метрів за сто від шляху, яким бігли нещасні. Тож відразу побачили дворічного малюка, що піднімався з землі. Однак мати не обізвалася, а решта втікачів просто обминала дитину. Аж тут маля підхопила якась жінка і вже з ним побігла далі. «Слава Богу!» — вирвалося в мене.

А коли вже стемніло майже зовсім, на наше подвір'я заскочило троє євреїв. Один з них звернувся до матері: «Маріє, хліба не даси?». Мати винесла буханку, і бідолахи зникли, наче їх і не було. Я ж згадав, що прохач не так давно мурував у нас піч та грубку.

Невдовзі на хутір завітав відомий у краї проповідник Леонтій. Зупинився він у хаті Трохима Гаврилюка, куди швидко зійшлися мешканці округи. Зокрема, з нашого села. Пам'ятаю, всі обговорювали небажання Леонтія відвідувати Садове і Пустомити. Мовляв, там живуть грішники. Розвиваючи думку далі, старець додав: «Біжіте і хапаєте клунки добра єврейського, у біді загублені, а не відаєте того, що самі скоро втікатимете, як ті нещасні тучинські юдеї, перестрибуючи через своє добро». Потім селяни не раз згадували цю фразу, а також слова Леонтія про те, що Садове заросте кропивою, а Пустомити підпливуть кров'ю. І це, на жаль, було правдою.

Коли фашисти приїхали на машинах у Люцинів, то відразу ж схопили Максима Сірука. А все тому, що садівчанин, який прямував до лісу, оперезався паском з німецькою пряжкою, де проступав напис: «З нами Бог». Через цю, здавалося, дрібницю селянин і загинув.

Тоді ж був затриманий і мій родич Яким Орел. Він ніс повстанцям грипс (записку). Аби її не виявили німці, чоловік вибрав момент, вкинув папірець до рота і проковтнув. Але фашисти все одно відправили Якіма до Тучина. Разом з ним був і Данило Джус. Дякувати Богові, в Тучині арештантів звільнили.

Того ж дня мученицьку смерть прийняли садівчанка Марта Горбинчук та її дочки Ольга дев'яти років і дванадцятилітня Марія. Остання доводилась мені кумою, позаяк разом хрестили у дядька дитину.

Втім, хай це розповідь свідок тих жахливих подій 81-літня садівчанка Ярина Бабич:

— Вийшли за село, дивимось: горять Пустомити, а від маслозаводу в бік Воронова суне жирний чорний дим. Кажу до своїх: «Мабуть, і завод запалили, падлюки!»...

Довго стояли. Вже й стемніло зовсім. А вранці я та мої сестри Уляна й Марина побігли в Пустомити. Пригналися — завод стоїть, а поблизу багато обгорілих людей. Тут я впізнала Івана, чоловіка Марти Горбинчук, який метушився поміж трупів. На світанку він поїхав у ліс по дрова. Це узріли німаки, почали стріляти, вбили коня. Та Івану пощастило: втік до лісу. Правда, довго потім не жив.

Так от, шукає Іван поміж трупів свою дружину, шукають рідних інші люди. Задля цього тіла, які можна розпізнати, перевертають, розкладають. Та Марти все немає і немає...

Зранку ми знову в Пустомитах. Іван теж уже тут. «Приснилася, — каже, — сьогодні Марта. Легко так мені викоряє. Мовляв, всім ти, Іване, наміряв землі, а нам — ні, хоч і просили».

Сказав це — і знову до пошуків. Аж тут хтось кричить: «Знайшли!». Підбігаємо всі, а там уже з-під каміння виймають людей. Завалило їх муром, значить.

(Закінчення в наступному номері).